

УДК 821.112.2 “XIX”

Вишинський В.С.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри практики німецької мови
Інституту іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

ДРАМАТИЧНИЙ КОНФЛІКТ У ДРАМІ Г. ГАУПТМАНА «САМОТНІ»

У статті зроблено спробу проаналізувати структуру драматичного конфлікту у драмі Г. Гауптмана «Самотні». Досліджено особливості створення характерів і проблему жанрової самотності крізь призму

тексту натуралістичної драми. Проаналізовано перманентні аспекти драматургічної поетики, характерну структуру конфліктної схеми, її домінантні риси і визначальні особливості. Водночас у статті окреслено особливості естетичної та філософської еволюції драматичного художнього мислення.

Ключові слова: драматичний конфлікт, німецька драма, жанрово-стильові особливості, художнє мислення.

В статье сделана попытка проанализировать структуру драматического конфликта в драме Г. Гауптмана «Одиноким». Исследованы особенности создания характеров и проблему жанрового своеобразия на основании текста натуралистической драмы. Проанализированы перманентные аспекты драматургической поэтики, характерная структура конфликтной схемы, ее доминантные черты и определяющие особенности. В то же время в статье дано представление об особенностях эстетической и философской эволюции драматического художественного мышления.

Ключевые слова: драматический конфликт, немецкая драма, жанрово-стилевые особенности, художественное мышление.

The attempt is made to analyse the structure of dramatic conflict in the drama "Lonely People" of G. Hauptmann in the article. The peculiarities of character creating and problem of genre originality are studied through the prism of texts of naturalistic drama. Permanent features of playwrights' poetics, the immanent structure of the conflict design, its content dominating ideas and determining features are studied. At the same time the article provides insights into the aesthetic and philosophical evolution of the playwright's literary thinking.

Key words: dramatic conflict, German drama, genre and style peculiarities, literary thinking.

Драматичний конфлікт у німецькій драмі кінця XIX – початку XX століть органічно спричинений тогочасними естетичними прерогативами. Драма окресленої доби «віддзеркалювала раціональне сприйняття світу, в якому самовиявлення персонажів відбувалося шляхом логічного розкриття напружених гостроконфліктних життєвих ситуацій. Звідси – прагнення збагнути таємниці людської психології, підсвідомі структури особистості, підґрунтя її поривань, осмислити закономірності еволюції людства» [Летнянчин 2007:6]. Увиражені аспекти багатогранно

реалізовані в п'єсах Г. Гауптмана «Перед сходом сонця» (1889), «Свято перепросин» (1890), «Самотні» (1891), «Візник Геншель» (1898). Значущими в названих творах є протистояння між розумом і почуттям, вдало відтворена психологічна атмосфера, всебічне зважування різних фактів із життя персонажів, зіткнення світобачень. Тут має місце не одна подієва лінія зримої боротьби між персонажами, а поліфонічна конфліктна система. Звідси – потреба глибокого аналізу структури драматичного конфлікту у тогочасній німецькій драмі. Актуальність дослідження зумовлюється назрілою необхідністю літературознавчого вивчення жанрового аспекту натуралістичної драми, всебічна інтерпретація якого передбачає поглиблення і розширення літературознавчого, естетичного, компаративного вимірів.

Жанрові новації нової драми кінця XIX – початку XX століття органічно вплетені в художню тканину текстів Г. Гауптмана. Найвагоміше вони виявляються в архітектоніці конфліктної системи його п'єс. Синтетичне поєднання зовнішніх протистоянь з дискомфортом духовного світу змальованих літературних характерів посутньо відображено у драмі «Самотні» (1891). Змалювання, з одного боку, сутичок між головними дійовими особами твору, а з іншого – панорамних імпульсів внутрішньої дії, надає конфлікту п'єси двовимірний характер. Його бінарність полягає у рівномірному залученні у структуру п'єси як традиційних колізій, так і психології душевних станів. Зіткненнями між Йоганнесом Фоккератом і його родиною увиразнюється тло епохи, в контексті якої розкрита особистісна невлаштованість зображених персонажів.

Примітний факт: у драмі «Самотні» протиборство антагоністичних сил не веде до конфліктної гостроти в її традиційному розумінні. Тут розстановка опозиційних боків знаменує новий рівень, якісно відмінний від попередньої драматургії, та еволюцію драматичного конфлікту в його осмисленні Г. Гауптманом. Поряд з подіями, що вагомі для розвитку

сюжету, конфліктний стрижень п'єси утворюють переживання, почуття Йоганнеса, його батьків і дружини, студентки Анни Мар.

Особливе місце в розгляді душевних перипетій на сторінках власного твору Г. Гауптман відвів концепції детермінізму людської долі. Йдеться про невід'ємні складові численних факторів, що визначають життя людини у визначений історичний період. Нещастя та біди постатей драми «Самотні» – явище, зумовлене попередніми взаємозалежностями. Вони спричиняються окремими випадковостями, з-поміж яких виокремимо зацікавлення молодого вченого науково-природничими теоріями чи його знайомство з Анною Мар. Однак у загальному вони постають закономірно та логічно з наявного життєвого устрою.

Характерний штрих ситуації, змальованої в п'єсі «Самотні», полягає в тому, що вона передає дух часу, відображає побут, спосіб життя, психологію та поведінку людей на зламі XIX століття. Герої твору живуть у час неминучих змін. Відкриття природничих наук, стрімкий економічний злет, політичні зрушення ведуть до появи нового світобачення. Зміни в свідомості суспільства спочатку відбуваються у способі мислення окремих особистостей. Їхні світоглядні позиції породжують конфлікт з оточуючими, які не сприймають ідей поступу. Боротьба за нове сприйняття дійсності слугує каталізатором, що визначає вектор руху громадської думки. Вона постає в своєму історичного розвитку, тенденції якого усвідомлюються виразниками передових поглядів. Про це йдеться в розмові Анни з Йоганнесом:

«Fräulein Anna legt die Hände in den Schloß, spricht langsam und in Pausen. Es ist eigentlich eine große Zeit, in der wir leben. – Es kommt mir vor, als ob etwas Dumpfes, Drückendes allmählich von uns wiche. – Meinen Sie nicht auch, Herr Doktor?

Johannes räuspert sich. – Inwiefern – ?

Fräulein Anna. Auf der einen Seite beherrschte uns eine schwüle Angst, auf der andern ein finstrier Fanatismus. Die übertriebene Spannung scheint nun ausgeglichen. So etwas wie ein frischer Luftstrom, sagen wir aus dem zwanzigsten Jahrhundert, ist hereingeschlagen. – Meinen Sie nicht auch, Herr Doktor? – Zum Beispiel, Leute wie Braun wirken doch auf uns nur noch wie Eulen bei Tageslicht» [Hauptmann 1966:237].

Панорамне змалювання особливостей епохи, окреслених в процитованій розмові, прояснює драматичний конфлікт драми. Він спричинений об'єктивними обставинами та відбиває не стільки антагоністичні взаємини персонажів, які по-ворожому налаштовані одне до одного, скільки умови дійсності, суперечності між розумними прагненнями людини та нерозумної, хоча й щирої в своїй основі, протидії цим прагненням.

Варто наголосити: характерний вияв у драматичній дії п'єси «Самотні» має поєднання інтриги з внутрішньо-психологічним конфліктом. Ця риса особливо примітна для структури твору Г. Гауптмана, адже драматична дія «в теоріях XIX століття розумілась як послідовність вчинків персонажів, які у зіткненнях між собою захищали власні інтереси» [Хализев 1986:123]. Психологічна напруга натуралістичної драми послабила домінантне становище зовнішніх, зримих сутичок. Тут акцентуються не тільки вчинки, але й почуття персонажів. На їхньому гармонійному сполученні у п'єсі Г. Гауптмана «Перед сходом сонця» вказав С. Хрістофф. Дослідник аргументовано твердив, що дія цієї драми «*de facto розпадається на дві дії, що протікають поруч*» [Christoff 1944:43].

Драматичний поєдинок у п'єсі «Самотні» розгортається в атмосфері родинних негараздів. Психологічно глибокі та складні колізії, які зумовлені світоглядними непорозуміннями, переживають всі дійові особи. Відмінності полягають, з одного боку, у неприйнятті застарілих традицій, з

іншого – модерного вчення. Варто наголосити: протистояння в сім'ї створює своєрідне тло, в рамках якого розгортається психологічний конфлікт. Боротьба між постатями твору – доказ того, що Г. Гауптман використовував принципи традиційної драми. Однак вони розглядаються крізь призму нового бачення конфліктної схеми. Зіткнення між персонажами у натуралістичній драмі не мають такого структурного навантаження, як у донатуралістичній драматургії. Функція ідейних сутичок між Йоганнесом і батьками має за мету відтворити історичну атмосферу змальованої доби. Недостатній драматизм подієвого конфлікту компенсується зображенням душевних страждань.

Грунтовні знання Г. Гауптмана в царині людської душі засвідчує увиразнення такої риси характеру покоління кінця XIX – початку XX століття, як незадоволення. У ньому сконцентовано вираз напруженої роботи думки, спрямованої на ствердження нових світоглядних домінант. Ровесник драматурга, молодий вчений Йоганнес Фоккерат наголошує на цьому в розмові з матір'ю:

«Frau Vockerat. Dummer Junge! Ich möchte eben, daß du zufrieden wärst, 'n zufriedener Mensch, Hannes!

Johannes. Mutter! das wirst du nie erleben. Die zufriedenen Menschen, das sind die Drohnen im Bienenstock. Ein miserables Pack» [Hauptmann 1966: 182].

Ідейне протистояння у драмі Г. Гауптмана слугує підґрунтям, на тлі якого розгортаються душевні драми дійових осіб. Тут доцільно наголосити на вагомості внутрішньої дії. Адже власне *«драматичний конфлікт відбувається не між побожним старим і бунтівливим молодим поколінням, а у внутрішньому світі «Самотніх»* [Marx 1998:62]. Підтвердженням тому служить той факт, що молодий Фоккерат шкодує про свою сутичку із священиком.

Відзначимо, що під пером Г. Гауптмана нуртувала не самоціль, а логіка як засіб аргументації для натуралістичного відтворення дійсності. Це твердження співзвучне тим завданням, які висувалися натуралістичною естетикою. Відповідно до її критеріїв, зі сцени зникає *«багата на дію послідовність вчинків і боротьби»* та утверджуються *«невидимі сутички, зіткнення на психічному, ментальному та емоційному рівнях»* [Mahal 1996:107]. Йдеться про психологічний аналіз мотивації дії героїв, соціологічне вивчення середовища, в якому живе людина. Його наслідком стало зображення нових вимірів особистості, системи мотивів її вчинків.

Йоганнес болісно переживає творчі невдачі. Його не полишає відчуття про марність його роботи. Сум героя зумовлений ще й тим, що йому ні з ким поспілкуватися про свої уподобання:

«Johannes. Wenn nur ein Mensch in der weiten Welt etwas für mich übrig hatte. Es braucht ja nicht viel zu sein. 'n klein bisschen guter Wille. 'n klein bisschen Verständnis für meine Arbeit.

Frau Käthe. Du sollst vernünftig sein. Du sollst dir keine Schmerzen machen. Du sollst geduldig sein. Die Zeit wird schon kommen, wo sie einsehen werden...» [Hauptmann 1966:181].

У прагненнях покоління, виразником поглядів якого став Йоганнес Фоккерат, змальовано найістотніші проблеми суспільного життя. У драмі вони окреслені на основі перегляду традиційних уявлень про шлюб. Його побудова на нових засадах проступає у бесіді Йоганнеса та Анни. Вустами молодого вченого висловлюються передчуття, що незабаром настане час неминучих змін: *«Nicht das Tierische wird dann mehr die erste Stelle einnehmen, sondern das Menschliche. Das Tier wird nicht mehr das Tier ehelichen, sondern der Mensch den Menschen. Freundschaft, das ist die Basis, auf der sich diese Liebe erheben wird»* [Hauptmann 1966:238].

У Йоганнесовій тираді висловлено намір позбутися тваринних інстинктів та імпульсів. Його мета – на стільки чисті почуття, в яких немає

нічого низького та примітивного, скільки свідоме керування своєю поведінкою, раціональне регулювання власного життя. Тому він вбачає спілку між чоловіком і жінкою, що побудована на єдності духовного світу, такою, що протистоїть елементарним потягам.

Доходимо висновку: у драмі Г. Гауптмана «Самотні» конфлікт має двовимірний характер. З одного боку, його визначають зіткнення між представниками різних світоглядних орієнтацій, а з іншого – тут йдеться про суперечності внутрішніх мотивів, що вирують у душах Йоганнеса, його батьків і дружини, Анни Мар. Автор переніс вагу конфліктної схеми в духовну сферу. У ній сконцентрована багатогранність життєвого драматизму. Форми традиційного зіткнення характерів не мають вирішального впливу на сприйняття конфлікту, характери героїв розкриваються не у формах боротьби за певні конкретні інтереси, а у формах осмислення суперечностей свого часу, у болісному відчутті цих суперечностей, у пристрасній зосередженості на пізнанні їх природи. Окреслені фактори істотно впливають на художню структуру конфлікту, не зменшуючи при цьому високий драматизм твору.

БІБЛІОГРАФІЯ:

Вишинський 2006 – Вишинський В. Гергарт Гауптман: жанрово-стильові особливості драми. Монографія / Володимир Вишинський. – Дрогобич : Коло, 2006. – 174 с.

Летнянчин 2007 – Летнянчин П. Особистість у драмах Бернарда Шоу, Івана Франка, Володимира Винниченка. Монографія / Петро Летнянчин. – Дрогобич : Сурма, 2007. – 192 с.

Хализев 1986 – Хализев В. Драма как род литературы (поэтика, генезис, функционирование) / Валентин Хализев. – М. : Изд-во МГУ, 1986. – 260 с.

Christoff 1944 – Christoff S. N. Typen des Dramas bei Gerhart Hauptmann. Dissertation / S. N. Christoff. – Wien, 1944. – 132 s.

Hauptmann 1996 – Hauptmann G. Sämtliche Werke. Bd. 1 : Dramen / Hrsg. von Hans-Egon Hass. Fortgeführt von Martin Machatzke / Gerhart Hauptmann. – Frankfurt / M. – Berlin – Wien: Propyläen Verlag, 1966. – 1172 s.

Mahal 1996 – Mahal G. Naturalismus / Günther Mahal. – München: Fink, 1996. – 260 s.

Marx 1998 – Marx F. Gerhart Hauptmann / Friedhelm Marx. – Stuttgart: Reclam, 1998. – 403 s.